

ІННОВАЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ВОКАЛЬНОЇ ОСВІТИ О. БЛАГОВИДОВОЇ В УКРАЇНСЬКІЙ НАЦІОНАЛЬНІЙ ВОКАЛЬНІЙ ШКОЛІ

Мета статті – визначити специфіку інноваційних принципів вокальної освіти О. Благовидової та їх вплив на формування і розвиток української національної вокальної школи. **Методологія дослідження.** Наукові положення дослідження аргументовані на рівні сукупності загальнонаукових методів наукового пізнання та музикознавчих і мистецтвознавчих методологічних підходів. Застосовано компаративний, теоретичний, когнітивний, системний та історико-біографічний принципи та методи. **Наукова новизна.** Досліджено вокально-технологічні принципи школи О. Благовидової у контексті еволюціонування українського вокального мистецтва; проаналізовано культурологічні, психологічні й музично-педагогічні витоки формування особистості О. Благовидової та методичні установки, сформовані на основі творчого досвіду педагога-виконавця; визначено педагогічні принципи та методи навчання вокальної школи О. Благовидової. **Висновки.** Інноваційні принципи вокальної школи О. Благовидової сформувалися на основі кращих традицій італійського, російського та вітчизняного вокального мистецтва, багатого виконавського досвіду, індивідуального стилю, психологічних та педагогічних якостей, а також неординарного світогляду та осмислення специфіки сольної виконавської майстерності. Талановитому педагогу вдалося узагальнити існуючі та розробити на їх основі власні унікальні методичні установки, відповідно до потреб виконавської практики української національної школи академічного співу. На підставі здійсненого аналізу методики і принципів вокальної школи О. Благовидової, можемо стверджувати, що її головні постулати є пріоритетними в національній академічній вокальній школі XXI ст.

Ключові слова: О. Благовидова, вокальна освіта, вокальна школа, методика викладання, вокально-технологічні принципи, національна академічна вокальна школа.

Пономаренко Иван Викторович, народный артист Украины, доцент, доцент кафедры эстрадного исполнительства Национальной академии руководящих кадров культуры и искусств

Иновационные принципы вокального образования О. Благовидовой в украинской национальной вокальной школы

Цель статьи – определить специфику инновационных принципов вокального образования О. Благовидовой и их влияние на формирование и развитие украинской национальной вокальной школы. **Методология исследования.** Научные положения исследования аргументированные на уровне совокупности общенаучных методов научного познания и музыковедческих и искусствоведческих методологических подходов. Применен компаративный, теоретический, когнитивный, системный и историко-биографический принципы и методы. **Научная новизна.** Исследованы вокально-технологические принципы школы А. Благовидовой в контексте эволюционирования украинского вокального искусства; проанализированы культурологические, психологические и музыкально-педагогические истоки формирования личности А. Благовидовой и методические установки, сформированные на основе творческого опыта педагога-исполнителя; определены педагогические принципы и методы обучения вокальной школы О. Благовидовой. **Выводы.** Иновационные принципы вокальной школы О. Благовидовой сформировались на основе лучших традиций итальянского, российского и отечественного вокального искусства, богатого исполнительского опыта, индивидуального стиля, психологических и педагогических качеств, а также неординарного мировоззрения и осмысления специфики сольного исполнительского мастерства. Талантливому педагогу удалось обобщить существующие и разработать на их основе собственные уникальные методические установки в соответствии с потребностями исполнительской практики украинской национальной школы академического пения. На основании проведенного анализа методики и принципов вокальной школы О. Благовидовой, можем утверждать, что ее главные постулаты являются приоритетными в национальной академической вокальной школе XXI века.

Ключевые слова: О. Благовидова, вокальное образование, вокальная школа, методика преподавания, вокально-технологические принципы, национальная академическая вокальная школа.

Ponomarenko Ivan, Associate Professor, People's Artist of Ukraine, Associate Professor of the Department of Academic Singing, National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts

Innovative principles of vocal education O. Blagovidova in the Ukrainian national vocal school

The purpose of the article is to determine the specifics of innovative principles of vocal education O. Blagovidova and their influence on the formation and development of the Ukrainian national vocal school. **Methodology.** Scientific provisions of the research are based on the totality of general scientific methods of scientific knowledge and musicological and art

methodological approaches. Comparative, theoretical, cognitive, systemic and historical-biographical principles and methods are applied. **Scientific novelty.** The vocal and technological principles of the school of O. Blagovidova are studied in the context of the evolution of Ukrainian vocal art; analyzed cultural, psychological and musical pedagogical origins of the formation of personality O. Blagovidova and methodological guidelines, formed on the basis of the creative experience of the teacher-performer; The pedagogical principles and methods of teaching a vocal school of O. Blagovidova are determined. **Conclusions.** The innovative principles of the vocal school of O. Blagovidova were formed on the basis of the best traditions of Italian, Russian and Russian vocal art, rich performing experience, individual style, psychological and pedagogical qualities, as well as an extraordinary outlook and understanding the specifics of solo performing skills. The talented teacher was able to summarize the existing and develop on their basis their own unique methodological guidelines in accordance with the needs of the performing practice of the Ukrainian national school of academic singing. Based on the analysis of the methodology and principles of the vocal school of O. Blagovidova, we can state that its main postulates are priorities in the national academic vocal school of the 21st century.

Key words: O. Blagovidova, vocal education, vocal school, teaching methods, vocal and technological principles, national academic vocal school.

Актуальність теми дослідження. Генеза української національної вокальної школи у ХХ ст. характеризується послідовністю та систематичністю, а її специфіка – індивідуальністю стилів та новаторством методики викладання провідних педагогів-вокалістів. У цьому контексті важко переоцінити внесок О. Благовидової, завідувача кафедрою вокального співу (з 1945 р.), професора (з 1951 р.) Одеської державної консерваторії ім. А.В. Нежданової (з 2002 р. – Одеська державна, а з 2012 р. – національна музична академія імені А.В. Нежданової. – *Авт.*). Досконалість та унікальність розробленого цілісного підходу до системи вокальної освіти, а, відповідно, й вагомість впливу на формування та розвиток вітчизняної школи академічного співу, засвідчує популярність методики викладання вокалу школи О. Благовидової протягом другої половини ХХ ст. і на сучасному етапі.

Актуальність дослідження вокальної школи О. Благовидової у контексті еволюціонування українського вокального мистецтва зумовлено необхідністю здійснення комплексного аналізу інноваційних принципів та методів, розроблених відомим педагогом-виконавцем на базі Одеської консерваторії та введених у систему національної академічної вокальної освіти з метою доповнення наукового дискурсу.

Мета статті – визначити специфіку інноваційних принципів вокальної освіти О. Благовидової та їх вплив на формування і розвиток української національної вокальної школи.

Аналіз публікацій. У вітчизняному науковому вимірі представлено багато праць присвячених формуванню та розвитку української національної вокальної школи, аналізу творчого та педагогічного внеску відомих артистів та викладачів академічного співу. Життєвий та творчий шлях О. Благовидової, а також деякі аспекти її педагогічної діяльності, у вітчизняному науковому вимірі, протягом останнього десятиліття стали об'єктами наукових розвідок К. Новикової («Педагогічна творчість Ольги Благовидової в контексті становлення Одеської вокальної школи», 2011 р.), Б.Щурика («Виконавська та педагогічна діяльність О. Благовидової – народної артистки України, професора Одеської державної консерваторії», 2016 р.), О. Кривохатської («Архів Ольги Миколаївни Благовидової у музейному зібранні», 2015 р.) та ін. Проте комплексного аналізу інноваційних принципів та унікальних методів вокальної освіти, розроблених О. Благовидовою, проведено не було. Недостатньо висвітленим лишається питання значення школи О. Благовидової в процесі еволюціонування українського вокального мистецтва.

Виклад основного матеріалу. Національна школа співу формується завдяки гармонійному поєднанню вокально-технологічних принципів та особливостей психологічного складу нації, історичного розвитку та витоків музичної культури. Саме академічний спів є найповнішим та найглибшим вираженням людської сутності, оскільки саме в ньому виконавець досягає біоакустичного максимуму власних виражальних можливостей (водночас вираження тілесності та психологічного самовираження переживань всієї гами емоцій). Він вимагає від людини тривалої технологічної підготовки, психологічного розвитку, осмисленої та органічної взаємодії з культурою, задля виховання і розвитку духовного та емоційного світу [10, 169]. Творча та педагогічна діяльність багатьох представників вітчизняного академічного співу ХХ ст. – відомих вокалістів та педагогів, здійснила неабиякий вплив на становлення та розвиток української вокальної школи.

Дослідження вокальної школи О. Благовидової у контексті еволюціонування українського вокального мистецтва передбачає вивчення та аналіз вокальної педагогіки, сольного вокального виконавства та історико-культурних впливів, що засвідчує її міждисциплінарний характер. Відтак, вважаємо за доцільне здійснити комплексний аналіз інноваційних принципів вокальної освіти О. Благовидової у мистецтвознавчому аспекті, з урахуванням культурологічних та музично-

педагогічних передумов їх формування, а також уточнити поняття «вокальна школа». Важливою частиною джерельної бази дослідження стали рукописи методичних матеріалів, що зберігаються у фондах Одеської державної музичної академії ім. А.В. Нежданової («Доповідь на Всесоюзній вокальній конференції», 1954 р.; «Репертуарний вказівник вокальної літератури для консерваторій з голосів та курсів» та ін.), а також матеріали з особистого архіву О. Благовидової, які зберігаються в Одеському історико-красознавчому музеї.

Визначаючи поняття «вокальна школа» як основу правильного співу, дослідники акцентують на співвідношенні з вокальним мистецтвом (створення голосових образів, що відображають почуття та емоції; синтетичних утворень, у яких, окрім музичної та літературної складової, поєднано багато компонентів), специфікою естетичних смаків виконавця, технікою виконання та особливостями методики викладання, зауважуючи й на доцільності розглядати такі аспекти як територіальний (мається на увазі всі культурно-історичні процеси, що відбувалися на певній території) та етнічно-ментальний [1, 1344]. Ж. Дедусенко вважає, що «школа – особливий тип комунікації, що здійснюється в синерезисі двоєдиного процесу створення та навчання творчій діяльності» [2, 5]. Вокальні, як і будь-які інші школи, існують та актуалізуються лише завдяки діяльності їх представників – не лише носіїв їх кращих традицій, а й творців.

Цілком погоджуючись з думкою А. Мельника, який стверджує, що школа в мистецтві завжди виступає у вигляді своєрідної творчо-педагогічної та творчо-наукової парадигми [6, 17], інноваційні здобутки школи О. Благовидової позиціонуємо як парадигму (у розумінні науково сформульованих положень, якими керується певне суспільство або колектив та практичних і художніх цінностей, створені людиною в певній галузі творчості або знань) [3, 32] у мистецтві вітчизняного сольного співу, оскільки їх стійкий та відчутний вплив відображено у творчій та педагогічній діяльності колективу Одеської національної музичної академії ім. А.В. Нежданової й нині.

На думку дослідників, педагогічна майстерність О. Благовидової – закономірний підсумок її виконавських якостей, сформованих завдяки навчанню на вокальному відділенні одеського музично-драматичного інституту у професора Ю. Рейдер [8], вокальна школа якої базувалася на інтегруванні методики італійської школи співу в традиції вітчизняної (високий рівень вокальної техніки, майстерне розкриття ідейно-художнього та музичного образу, вивірене відчуття стилю та форми вокального матеріалу, вміння вибудовувати архітектоніку та кульмінаційні зони твору, зберігаючи логічну жорсткість і природність звучання та ін.), розвинутих протягом багаторічної виконавської практики. Розроблений нею метод комплексного навчання вокаліста як професіонала, морально та соціально орієнтованого індивіда, передбачає органічне поєднання в навчальному процесі історію та теорію музики, філософію, аналіз музичної композиції, з метою оволодіння кращими навичками розкриття образного змісту твору [9, 13].

Аналізуючи основні загальнопедагогічні принципи та особливості організації навчального процесу, впроваджені О. Благовидовою на посаді завідувача заснованої нею кафедри вокального співу Одеської консерваторії (1945–1975 рр.) [4, 194], зазначимо, що підвищення творчого та педагогічного рівня професорсько-викладацького складу було пріоритетним завданням. Акцентуючи на доцільності розширення меж власного методу, вона здійснювала активну навчально-методичну діяльність, ініціюючи проведення конференцій, семінарів та відкритих уроків з участю провідних педагогів [5, 5].

Методика вокальної роботи О. Благовидової складає чітку та послідовну, добре продуману та розроблену систему, що базується на осмисленні роботи голосового апарату під час співу та ролі індивідуальних властивостей конкретного індивіда у процесі формування виконавця – музично-артистичні данні та морально-вольові якості визначаються як головні в комплексі необхідних здібностей успішного виховання вокаліста. Не менш важливим є індивідуальний підхід до студента, як творчої особистості, оскільки розвиток виконавського комплексу та розкриття творчого потенціалу, можливі за умови вивчення та урахування педагогом не лише здатностей, а й музичності, смаків, психіки, специфіки сприйняття та інших особливостей кожного учня.

Домінуючим принципом методики О. Благовидової є принцип єдності вокально-технічного та художнього (естетичного) розвитку, оскільки, на її думку, лише комплексний підхід сприяє вихованню «співаків-художників, творців, здатних передати власним мистецтвом справжній дух часу» [5, 8].

Важливою інноваційною складовою педагогічного методу, пов'язаного з інструменталістською складовою, є визначення (у співпраці з концертмейстером) єдиного жанрового трактування твору – відповідно до репертуарної специфіки, внутрішньожанрове різноманіття вокальних творів зумовлює

використання темброво-інтонаційної багатобразності, що збагачує традиційні прийоми новими мистецькими знахідками.

Основоположними для розвитку вокальної техніки, як засобу розкриття ідейного змісту музичного твору та виконавської майстерності, О. Благовидовою було визначено кілька принципів:

- спів на міцному, виробленому диханні (реберно-діафрагматичному);
- спів за умови абсолютної свободи голосового апарату (глотки, горла, нижньої щелепи, м'язів ротової порожнини) та еластично-пружинному стану корпусу виконавця;
- максимальне використання головних та грудного резонаторів;
- чітке формування голосних та гостре – приголосних, задля плавного звуковедення та яскравої подачі слова;
- чітка артикуляція;
- здійснення музично-технічного та психологічного аналізу музичного та текстового змісту, з метою розкриття образу та донесення ідеї музичного твору [9, 28].

Важливим внеском у розвиток вокальної освіти стали розроблені в контексті еволюціонування методики О. Благовидової різноманітні вправи з вокальної техніки.

К. Новикова зазначає, що їх різноманіття та призначення для усунення конкретних виконавських недоліків (наприклад, вправи на резонування голосних, відпрацювання плавного звуковедення на короткому звукоряді, розвитку подовженого звуку на спокійному диханні, рівність звуку при інтервальних стрибках; опанування мелізмами; зміни динаміки на одному диханні; укріплення високої позиції, технічної гнучкості, гнучкості гортані та ін.) засвідчує наукову обґрунтованість методики О. Благовидової, «її цілісність та універсальність» [7, 108].

Інноваційним на той час аспектом виявилася відмова від демонстрування педагогом прикладу виконання твору або його уривку. Подібна тенденція, до якої звертається багато вчителів вокалу, є хибною, оскільки індивідуальність тембрів, звуковедення, специфіки формування звуку, тембрової забарвленості у різних регістрах та інших особливостей учнів не передбачає копіювання педагога, адже може призвести до небажаних негативних наслідків.

Альтернативою, впровадженою О. Благовидовою, стало пояснення під час занять доцільності використання того чи іншого методу – обґрунтовані, з залученням образних виразів, вказівки сприяли формуванню власної творчої індивідуальності студентів.

Створення інноваційного комплексного підходу до системи вокальної освіти, посприяло формуванню плеяди видатних українських вокалістів. Серед випускників О. Благовидової, професійну діяльність яких характеризує бездоганна вокальна техніка та вільне володіння голосом, багата творча уява та інтерпретація художнього бачення вокального матеріалу: З. Христин (народна артистка України), Н. Огренич (народний артист України), Л. Цуркан (народний артист України), І. Пономаренко (соліст Київської національної опери, народний артист України), А. Бойко (соліст Одеського театру опери і балету, народний артист України), Т. Мороз, А. Джамагорцян, В. Олейнікова (заслужені артисти України) та багато інших відомих вітчизняних артистів [4, 194]. Їх творчість, педагогічна та науково-педагогічна діяльність, у яких вони спираються на принципи й методи, розроблені О. Благовидовою, засвідчують значущий внесок методики в еволюціонування української школи академічного співу.

У сучасній системі академічної вокальної освіти сформувалося та затвердилося нове її розуміння – не лише як інституту та особливої форми мистецької свідомості, а й як соціально-культурного феномену, що сприяє передачі творчого і педагогічного досвіду, моральних норм та цінностей. Академічна освіта вокаліста наразі позиціонується як своєрідний комплекс у якому поєднано вдосконалення виконавської вокальної техніки, розвиток спеціальних музичних здібностей, художньо-творчого розвитку, формування духовно-творчих якостей особистості співака та його ставлення до вокального мистецтва. Відтак, важливими педагогічними умовами розвитку підготовки вокалістів є моделювання навчальних програм з урахуванням індивідуальних особливостей, з метою вдосконалення виконавських, педагогічних та дослідницьких здібностей студентів, створення творчих лабораторій, розширення ресурсів практикоорієнтованого (дуальної форми) навчання, активізація участі у музично-просвітницькій та концертній діяльності.

На підставі здійсненого аналізу методики і принципів вокальної школи О. Благовидової, можемо стверджувати, що її головні постулати є пріоритетними в національній академічній вокальній школі XXI ст.

Наукова новизна. Досліджено вокально-технологічні принципи школи О. Благовидової у контексті еволюціонування українського вокального мистецтва; проаналізовано культурологічні, психологічні й музично-педагогічні витоки формування особистості О. Благовидової та методичні

установки, сформовані на основі творчого досвіду педагога-виконавця; визначено педагогічні принципи та методи навчання вокальної школи О. Благовидової.

Висновки. Інноваційні принципи вокальної школи О. Благовидової сформувалися на основі кращих традицій італійського, російського та вітчизняного вокального мистецтва, багатого виконавського досвіду, індивідуального стилю, психологічних та педагогічних якостей, а також неординарного світогляду та осмислення специфіки сольної виконавської майстерності. Талановитому педагогу вдалося узагальнити існуючі та розробити на їх основі власні унікальні методичні установки, відповідно до потреб виконавської практики української національної школи академічного співу.

Література

1. Белов Е. Е. Понятие «вокальная школа» в историко-культурологическом анализе. *Известия Самарского научного центра Российской академии наук*. 2009. № 4–5. С. 1344–1347.
2. Дедусенко Ж. В. *Виконавська піаністична школа як рід культурної традиції*: автореф. дис.... канд. мистецтвознавства / Національна музична академія України ім. П. І. Чайковського. Київ, 2002. 20 с.
3. Котляревський І. А. Парадигматичні аспекти розвитку понятійного апарату музикознавства. *Науковий вісник національної музичної академії України ім. П. І. Чайковського*. 2000. Вип. 7. Музикознавство : XIX–XX століття. С. 31–33.
4. Кривохатская О. И. Архив Ольг Николаевны Благовидовой в музейном собрании. *Вісник Одеського історико-краєзнавчого музею*. 2016. Вип. 15. С. 192–195.
5. Лебедева И. А. О. Н. *Благовидова – педагог*. Москва : Музыка, 1984. 82 с.
6. Мельник А. В. Вокальная школа как художественно-методическая парадигма. *Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Серія : Мистецтвознавство*. 2012. Т. XV. № 1. С. 17–27.
7. Новикова К. Ю. Педагогічна творчість Ольги Благовидової в контексті становлення Одеської вокальної школи. *Вісник Київського національного університету культури і мистецтв. Серія : Мистецтвознавство*. 2011. Вип. 25. С. 102–109.
8. Одесский историко-краеведческий музей. *Личный архив О. Н. Благовидовой*. Инв. № Д-5766.
9. *О. Н. Благовидова : статьи и материалы к 100-летию со дня рождения* / гл. ред. А. В. Сокол. Одесса : издательско-полиграфическое предприятие «Печатный дом», 2005. 136 с.
10. Трифонова И. О. *Академическое вокальное искусство как социокультурный феномен*: дис. ... канд. философских наук / Тюменский государственный университет. Тюмень, 2011. 183 с.

References

1. Belov, E. E. (2009). The concept of «vocal school» in historical and cultural analysis. *News of the Samara Scientific Center of the Russian Academy of Sciences*, 4–5, 1344–1347 [in Russian].
2. Dudusenko, Zh. V. (2002). *Performing piano school as a genus of cultural tradition*. Extended abstract of a candidate's thesis. Kyiv: National Music Academy of Ukraine named after P. I. Tchaikovsky [in Ukrainian].
3. Kotlyarevsky, I. A. (2000). Paradigmatic aspects of the development of the conceptual apparatus of musicology. *Scientific Herald of the National Musical Academy of Ukraine named after. P. I. Tchaikovsky*, 7, 31–33 [in Ukrainian].
4. Krivokhatskaya, O. I. (2016). The archive of Olga Blagovidova as a part of the museum collection. *Bulletin of the Odessa Regional History Museum*, 15, 192–195 [in Russian].
5. Lebedeva, I. A. (1984). *O.N. Blagovidova – teacher*. Moscow: Music [in Russian].
6. Melnik, A.V. (2012). Vocal school as an artistic and methodological paradigm. *Bulletin of the International Slavic University*, 1, 17–27 [in Russian].
7. Novikova, K. Yu. (2011). Pedagogical work of Olsha Blagovidova in the context of the formation of the Odessa vocal school. *Bulletin of the Kiev National University of Culture and Arts*, 25, 102–109 [in Ukrainian].
8. Odessa Regional History Museum. *Personal archive O. N. Blagovidova*. Inv. no. D-5766 [in Russian].
9. Sokol, A.V. (Ed.) (2005). *O. N. Blagovidova: articles and materials on the 100th anniversary of his birth*. Odessa: publishing house “Printing House” [in Russian].
10. Trifonova I. O. *Academic vocal art as a sociocultural phenomenon*. Candidate's thesis. Tyumen : Tyumen State University [in Russian].